

Pozita e kryerësve të veprave penale me çrregullime mendore, sipas Kodit Penal të Kosovës¹

Msc. Adelina Rakaj

ASISTENTE E LËNDËVE TË LËMIT PENAL
PRANË KOLEGJIT FAMA NË PRISHTINË

Abstrakt

Ne etiologjinë kriminale bëjnë pjesë edhe çrregullimet mendore, përkatësisht sëmundjet psikike, shkaqe këto të cilat u japin një status të posaçëm personave që kryejnë vepra penale nën ndikimin e sëmundjeve psikike. Gjendja e posaçme mendore në të cilën gjenden kjo kategori e kryerësve të veprave penale e arsyeton përcaktimin e masave të posaçme ligjore përkatësisht me “Masat e trajtimit të detyrueshëm psikiatrik” si reagim ndaj tyre për veprat penale që ata kryejnë. Gjithashtu, kushtet për shqiptimin e këtyre masave dhe mënyrën e ekzekutimit të tyre janë të kushtëzuara nga gjendja mendore e kryerësit të veprës penale. Evoluimi i të drejtës penale në përgjithësi dhe në aspektin e politikës ndëshkimore në veçanti, në drejtim të humanizimit të dënimit dhe përcaktimit të qëllimit që duhet të arrihen me anë të sanksioneve penale, ka nxjerrë në pah masat e posaçme të cilat u shqiptohen kryerësve të veprave penale, penalisht të papërgjegjshëm dhe me përgjegjshmëri esenciale të zvogëluar.

Meqenëse, kjo kategori e kryerësve të veprave penale, janë në një gjendje të posaçme psikike e cila i bën të papërgjegjshëm për sjelljet dhe veprimet e tyre, dhe pikërisht kjo gjendje paraqitet si shkaktar kryesor i kryerjes së veprës penale, atëherë trajtimi i tyre në procedurën penale dhe politika ndëshkimore ndaj tyre duhet të ndryshojë nga ajo që ndërmerrret ndaj kryerësve penalisht të përgjegjshëm. Në pajtim me zhvillimet demokratike shoqërore në përgjithësi dhe në përputhje me kërkesat e Akteve Ndërkombëtare, ka evoluar edhe E Drejta Penale e Kosovës, në aspektin e trajtimit të kryerësit të veprës penale. Përcaktimi i Masave të trajtimit të detyrueshëm

psikiatrik si sanksione të posaçme penale, që u dedikohen kryerësve të papërgjegjshëm, padyshim që paraqet një tregues të rëndësishëm të jetësimit të parimit të ligjshmërisë, humanizimit dhe parimit të individualizimit të sanksioneve penale. Padyshim që politika ndëshkimore orientohet në prevencion dhe represion dhe si e tillë duhet të zbatohet në përpikmëri dhe në përputhje me legjislacionin pozitiv për të realizuar qëllimin e saj në parandalimin e krimeve dhe ndëshkimin e kryerësve që t’i kthejë si persona të risocializuar dhe riedukuar, të aftë për të jetuar në pajtim me rregullat dhe ligjin. Mirëpo, është tejet e qartë se do të ishte e pamundur që ky qëllim të realizohet ndaj kryerësve penalisht të papërgjegjshëm, sepse zhvillimi i tyre mendor dhe gjendja e tyre psikike nuk ua mundëson që t’i kuptojnë dhe t’i kontrollojnë sjelljet e tyre, prandaj edhe shqiptimi i sanksioneve penale ndaj tyre do të ishte pa rezultat dhe nuk do të realizonte qëllimin e përcaktuar të sanksioneve penale.

Fjalë kyç: Trajtim i detyrueshëm psikiatrik, sanksione penale, Kodi Penal, papërgjegjshmëri, parandalim.

Shqyrtime të përgjithshme

Kryerësit me çrregullime mendore karakterizohen nga një gjendje e veçantë psikike, e cila i bën të papërgjegjshëm për sjelljet dhe veprimet e tyre, atëherë kuptohet që trajtimi i tyre në menyrë të njëjtë si kryerësit e përgjegjshëm penalisht do të ishte në kundërshtim me të drejtat e njeriut dhe me parimin e humanitetit, prandaj përcaktimi i masave të tilla paraqet një hap shumë të rëndësishëm në fushën e legjislacionit penal.

Kryerësit e veprave penale me çrregullime mendore, të cilët janë të papërgjegjshëm penalisht apo me përgjegjësi esenciale të zvogëluar, gjenden në rrethana të cilat kushtëzojnë që kësaj kategorie të kryerësve të veprave penale t’i sigurohet një trajtim i posaçëm gjatë procedurës penale, përzgjedhjes së masave ndëshkuese dhe gjatë ekzekutimit të këtyre masave.

Rrethanat të cilat e kushtëzojnë trajtimin e posaçëm të kësaj kategorie të kryerësve të veprave penale iu referohen zhvillimit të metë mendor të tyre, çrregullimit psikik apo sëmundjes mendore.

Duke iu referuar nenit 506 të Kodit të Procedurës Penale të Kosovës, “**Çrregullim mendor**” do të thotë çdo paaftësi apo çrregullim i mendjes apo trurit qoftë i përhershëm apo i përkohshëm që rezulton me dëmtim apo çrregullim të funksionimit mendor.

Derisa person me çrregullime mendore është personi që : a) paraqet probleme të funksionimit mendor, të cilat në bazë të njohurive mjekësore, klasifikohen si çrregullime mendore dhe ekziston nevoja për trajtim të specializuar mjekësor; b) ka prapambetje mendore; dhe c) paraqet çrregullime psikosociale që kërkojnë trajtim

¹ Kodi Penal i Kosovës, Prishtinë, 2012.

të specializuar psikosocial.² Sipas këtij përcaktimi alternativ, personi konsiderohet person me çrregullime mendore nëqoftëse manifeston njëren nga këto shenja të çrregullimit mendor.

Përkufizimi i **paaftësisë mendore** bëhet sipas nenit 18 paragrafi 1 i Kodit Penal të Kosovës ku përcaktohet se: *“Personi i cili ka kryer veprë penale konsiderohet i paaftë mendërisht, nëse në kohën e kryerjes së veprës penale lëngonte nga një sëmundje mendore e përkohshme ose e përhershme, nëse kishte çrregullim mendor apo ngecje në zhvillimin mendor që e ka prekur funksionimin e tij mendor dhe si pasojë e kësaj, nuk ka qenë në gjendje të kuptojë natyrën dhe rëndësinë apo pasojën e veprimeve ose mosveprimeve të tij ose nuk ka qenë në gjendje t’i kontrollojë veprimet ose mosveprimet e tij apo të kuptojë se kryen veprë penale”* Siç shihet sëmundjet mendore na paraqiten si gjendje e cila nëse ekziston tek kryerësi në kohën e kryerjes së veprës penale atë e bën penalisht të papërgjegjshëm.

Sëmundjet mendore të përhershme apo të përkohshme janë sëmundje të sistemit nervor qendror të intensitetit të tillë që e bëjnë personin plotësisht të papërgjegjshëm, tek i cili manifestohen disfunksione dhe çrregullime në jetën shpirtërore, siç janë çrregullimet në lëmin e instiktit të ndjesisë dhe afektit, në disponimin dhe temperamentin, në funksionet intelektuale të jetës si vrojtimi, mbajtja mend, njohja e personave, të menduarit etj.³

Sëmundjet mendore mund të jenë të përhershme ose të përkohshme, ku sëmundjet e përhershme janë ato sëmundje që zgjasin për një kohë të gjatë dhe vlerësohet se përkundër mjekimit janë të pashërueshme si të tilla janë epilepsia, shizofrenia etj. Derisa sëmundjet mendore të përkohshme paraqiten në periudha të caktuara kohore dhe zgjasin një kohë të shkurtër, ku pushojnë vetvetiu apo pas mjekimit. Sëmundjet e përkohshme mendore mund të shkaktohen nga helmimet e ndryshme me anë të kërpuardhave, helmimet me alkool, me drogë, gëzimi apo hidhërimi i tepruar etj.⁴

Si rrethanë e dytë e cila e bën kryerësin penalisht të papërgjegjshëm paraqitet çrregullimi mendor i përkohshëm, i cili nënkupton çrregullime të përkohshme të shumicës së funksioneve psikike, veçanërisht vetëdijes, si pasojë e veprimit të faktorëve të jashtëm apo të brendshëm, ku çrregullimet e tilla në nivele të larta e bëjnë personin të paaftë për t’i kontrolluar sjelljet e veta. Paraqitja e çrregullimeve mendore të përkohshme mund të jetë si pasojë e hipnozës, dehjes me alkool apo drogë, temperaturat e larta, dëmtimet mekanike të trurit etj. Gjithashtu frika, trembja apo hidhërimi dhe gëzimi mund të kenë e ndikim në proceset normale psikike dhe të shkaktojnë çrregullim mendor.⁵

Rrethanë tjetër e cila e bën kryerësin penalisht të papërgjegjshëm është ngecja në zhvillim mendor apo dementia. Zhvillimi mendor i metë nënkupton

² N. Shtino dhe S. H. Lala, *Psikiatria ligjore*, Tiranë, 2011, fq.45.

³ I. Salihu, *E drejta penale, Pjesa e përgjithshme*, 2008, fq.280.

⁴ I. Salihu, vepra e cituar fq.280.

⁵ I. Salihu, vepra e cituar, fq.281.

moszhvillimin e aparatit psikik dhe si pasojë e kësaj, personi është i paaftë të gjykojë dhe të vendosë.

Ngecja në zhvillimin mendor mund të jetë pasojë e zhvillimit abnormal të fëmijës si pasojë e shkaqeve të brendshme, ose mund të jetë pasojë e shkaqeve të jashtme nëse fëmija izolohet nga rrethi social që nga dita e parë e jetës së tij.⁶

Zhvillimi i metë mendor apo prapambetja mendore, ndryshe emërtohet edhe si prapambetje intelektuale e zhvillimit, për shkak të efekteve etiketuese dhe stigmatizuese, që mbart emërtimi “prapambetje mendore.”⁷

Shkallëzimi i zhvillimit mendor të metë bëhet sipas kësaj renditje, ku në shkallën më të ulët paraqiten idiotët e shkallës së parë, jeta psikike e të cilëve është e mbështetur në instikte, pastaj janë idiotët e shkallës së dytë që kanë zhvillim mendor sa të fëmijës deri në tre vjeç. Derisa tek ata persona tek të cilët zhvillimi mendor, arrin deri në shkallën e zhvillimit mendor të fëmijës, prej tre deri gjashtë vjeç, quhen “imbecilë”. Në shkallën e katërt na paraqiten debilët, tek të cilët zhvillimi mendor arrin deri në shkallën e zhvillimit psikik të fëmijës, deri në moshën katërmëdhjetë vjeçare.⁸

Duke iu referuar shkallëzimit të zhvillimit mendor tek personat që kanë zhvillim të metë mendor, vërejmë se një gjendje e tillë e zhvillimit mendor në ndërlidhje edhe me rrethanat e tjera shoqërore mund të kushtëzojë që personi me zhvillim të metë mendor të jetë kryerës i mundshëm i veprës penale, si pasojë e paftësisë së tij për të kuptuar rëndësinë e sjelljeve të veta dhe paftësisë për t’i kontrolluar sjelljet e veta.

Nga kategoria e personave me zhvillim të metë mendor, “idiotët dhe imbecilët” paraqiten shumë rrallë si kryerës të veprave penale, derisa debilët më shumë favorizohen për të kryer vepra penale për shkak të sugjestionit dhe autosugjestionit të theksuar që kanë, sepse ata ndikohen dhe mashtrohen me lehtësi nga të tjerët.⁹

Aftësia e zvogëluar mendore përkufizohet sipas nenit 18, paragrafi 2-të i KPK-së, ku përcaktohet se: *“Person i cili ka kryer veprë penale konsiderohet se ka aftësi të zvogëluar mendore nëse në kohën e kryerjes së veprës penale aftësia e tij për të kuptuar natyrën dhe rëndësinë apo pasojën e veprimeve ose mosveprimeve të tij ka qenë esencialisht e zvogëluar për shkaqet e cekura në paragrafin 1, të këtij neni. Personi i tillë konsiderohet penalisht përgjegjës, por këto rrethana merren parasysh nga gjykata kur vendos për kohëzgjatjen dhe llojin e sanksionit ose masës së trajtimit të detyrueshëm”*

Nga dispozita e lartë cekur shohim se rrethanat të cilat shkaktojnë aftësinë e zvogëluar mendore janë sëmundjet mendore të përhershme apo të përkohshme, çrregullimi mendor apo ngecja në zhvillim mendor, por që këto rrethana nuk janë të intensitetit të lartë sa kryerësi i veprës penale të jetë plotësisht i papërgjegjshëm,

⁶ Po aty, fq.282.

⁷ N. Shtino dhe S. H. Lala, vepra e cituar, fq.167.

⁸ I. Salihu, vepra e cituar, fq.281.

⁹ N. Shtino dhe S. H. Lala, vepra e cituar, fq.170.

pra këto rrethana nuk e privojnë tërësisht kryerësin nga aftësia që të kuptojë rëndësinë e sjelljeve të veta dhe t'i kontrollojë sjelljet e veta.

Sipas kësaj dispozite aftësia duhet të jetë dukshëm e zvogëluar që do të thotë që jo çdo lloj i zvogëlimit të aftësisë mendore merret parasysh. Gjithashtu duhet të vërtetohet se, përgjegjshmëria esenciale e zvogëluar ka ekzistuar në kohën e kryerjes së veprës penale, sepse përgjegjshmëria esenciale e zvogëluar para apo pas kryerjes së veprës penale është irelevante për të drejtën penale.¹⁰

Vështrim i shkurtër historik i zrvillimit të Masave të trajtimi të detyrueshëm psikiatrik në kuadër të sanksioneve penale

Rrjedhat e zhvillimit dhe ndërtimit politik dhe shtetëror të një vendi, reflektojnë dukshëm edhe në fushën e legjislacionit dhe rregullimit të marrëdhënieve shoqërore. Zhvillimi shoqëror dhe politik kushtëzon zhvillimin e legjislacionit të një vendi. Duke ju referuar rrjedhave historike, zhvillimi i së drejtës në përgjithësi, por edhe së drejtës penale në veçanti në Kosovë ka qenë i kushtëzuar nga rrethanat historike nëpër të cilat ka kaluar Kosova.

Fillimet e rregullimit të marrëdhënieve shoqërore në Kosovë i gjejmë qysh në mesjetë¹¹, natyrisht në shkallën e zhvillimit të kësaj periudhe shoqërore në kushtet e okupimit nga pushtuesit e huaj. Gjatë periudhës së sundimit të Perandorisë Osmane në Kosovë, një rol mjaft të rëndësishëm e ka luajtur e drejta zakonore dhe në kuadër të saj edhe e drejta zakonore penale shqiptare.¹²

Pas Luftës së Dytë Botërore, Kosova edhe më tej mbeti nën sundimin e Jugosllavisë dhe nën juridiksionin e saj penal gjithashtu, ku normat penale të Kodit 1947, ishin të njohura për lejimin e analogjisë, paligjshmërisë dhe arbitrarizmit¹³, kjo deri në miratimin e Kodit Penal të vitit 1951.

Kushtetuta e ish Jugosllavisë e vitit 1974, e përcakton Kosovën si njësi konstituive të Federatës Jugosllave¹⁴, që juridikisht duhet të barazohet me njësitë e tjera të federatës¹⁵, por kjo nuk ndodhi në praktikë. Në bazë të autorizimeve legjislative që i jepte Kushtetuta e Jugosllavisë e vitit 1974, Kosova më 1 korrik të vitit 1977, miraton Ligjin e vet penal. Gjatë kësaj periudhe në fuqi ishin Ligji Penal Federativ që rregullonte çështjet e përgjithshme penale dhe vepronte në tërë territorin e ish Jugosllavisë dhe Ligji Penal i Kosovës, i cili paraqet një akt shumë të rëndësishëm për legjislacionin e Kosovës.

¹⁰ I.Salihi, *E drejta penale, Pjesa e përgjithshme*, Prishtinë 2008, fq.285.

¹¹ I.Salihi, *vep.e cituar*, fq. 110.

¹² Po aty, fq.110.

¹³ Po aty, fq.113.

¹⁴ H.Susuri, *E drejta kushtetuese e Republikës së Kosovës*, Prishtinë, 2011, fq.27.

¹⁵ Federata Jugosllave përbehet nga tetë njësi federale (Sllovenia, Kroacia, Bosnja dhe Hercegovina, Maqedonia, Serbia, Mali i Zi, Kosova dhe Vojvodina).

Në analizën e Ligjit Penal të ish Jugosllavisë dhe Ligjit Penal të Kosovës të vitit 1977, shohim se ka qenë e rregulluar edhe çështja e kryerësve penalisht të papërgjegjshëm dhe me përgjegjshmëri esenciale të zvogëluar ndaj të cilëve shqiptoheshin masat e sigurisë, si masa të posaçme penale.

Ligji Penal i ish Jugosllavisë, në kapitullin e pestë ka përcaktuar Masat e sigurisë që mund t'i shqiptohen kryerësit të veprës penale në kushtet e caktuara. Në nenin 60 të ish LPJ-së është përcaktuar qëllimi i masave të sigurisë, ku si i tillë është evitimi i gjendjeve dhe kushteve të cilat mund të ndikojnë që kryerësi të kryejë veprën penale në të ardhmen. Përcaktimi i një qëllimi të këtillë, pasqyron qëllimin preventiv të masave të sigurimit për evitimin e përsëritjes së sjelljeve kriminale.

Si masa të sigurimit¹⁶ të cilat mund t'ua shqiptonte gjykata kryerësve të veprave penale ishin:

1. Mjekimi i detyrueshëm psikiatrik dhe ruajtja në institucionin shëndetësor;
2. Mjekimi i detyrueshëm psikiatrik me lirim;
3. Mjekimi i detyrueshëm i alkoolistëve dhe narkomanëve;
4. Ndalimi i ushtrimit të profesionit, të veprimtarisë ose detyrës;
5. Ndalimi i paraqitjes në publik;
6. Ndalimi i drejtimit të automjetit;
7. Sekuestrimi i sendeve;
8. Dëbimi i të huajit nga vendi.¹⁷

Një vështrim i këtyre masave të sigurimit që mund t'i shqiptoheshin kryerësit të veprës penale, nxjerr në pah dallimin në mes Ligjit Penal të ish Jugosllavisë dhe Kodit Penal të Kosovës¹⁸, për faktin se disa nga masat e sigurimit, në Kodin Penal të Kosovës janë përcaktuar në kuadër të dënimeve plotësuese, kurse masat e sigurimit që mund t'ua shqiptoheshin kryerësve të veprave penale penalisht të papërgjegjshëm dhe kryerësve me aftësi të zvogëluar mendore në Kodin Penal të Kosovës janë emërtuar si Masa të trajtimit të detyrueshëm psikiatrik, si dhe Trajtimit të detyrueshëm përmes rehabilitimit të kryerësve të veprave penale të varur nga droga dhe alkooli.

Gjithashtu ekziston një dallim në mes legjislacionit të mëparshëm dhe legjislacionit aktual për sa i përket kushteve për shqiptimin e Masës së trajtimit të detyrueshëm me ndalimin në institucionin e kujdesit shëndetësor dhe ky dallim qëndron te dënimi i paraparë për veprën penale. Derisa neni 63 i LPJ-së¹⁹, nuk e

¹⁶ Masat të njëjta të sigurisë, me disa ndryshime të vogla i përcakton edhe Kodi Penal i Serbisë, i vitit 2006, për më shumë shih, kapitullin e gjashtë, nenet 78-90.

¹⁷ Neni 61 i Ligjit Penal të ish Jugosllavisë, Beograd, 1977.

¹⁸ Neni 3, parag. 2, Kodi Penal i Kosovës, Prishtinë, 2004.

¹⁹ Neni 63, "kryerësit i cili e ka kryer veprën penale në gjendje të papërgjegjshmërisë ose në gjendje të përgjegjshmërisë të pakësuar esencialisht, gjykata do t'i caktojë mjekimin e detyrueshëm psikiatrik dhe ruajtjen në institucionin shëndetësor, në qoftë se konstaton se kryerësi është i rrezikshëm për ambientin dhe se për

përcaktonte si kusht dënimin e paraparë për veprën penale të kryer, me rregullimin aktual ku një kusht i tillë është përcaktuar decidivisht, ku për shqiptimin e Masës së trajtimit të detyrueshëm me ndalim, kryerësi duhet të ketë kryer vepër penale të dënueshme më së paku për rreth tre vite burgim.²⁰

Ndryshimi i rrethanave shoqëro-politike, shthurja e Federatës Jugosllave dhe tentativat e shqiptarëve të Kosovës për ndarje dhe vetëqeverisje, padyshim që prekën edhe sistemin legjislativ dhe erdhi deri te suprimimi i autonomisë së Kosovës në vitin 1989, ku u suprimua edhe Ligji Penal i Kosovës. Prej vitit 1989 deri 1999, u zbatua Ligji Penal i Jugosllavisë dhe Ligji Penal i Serbisë, derisa pas çlirimit të Kosovës u rikthye në fuqi Ligji Penal i Kosovës i vitit 1977, për të mos lejuar vakumin juridik.

Padyshim që dalja e Kosovës nga Federata Jugosllave dhe ndryshimi i rrethanave shoqërore-politike në Kosovë, krijuan nevojën e mbulimit të vakumit ligjor edhe në fushën penale, gjë kjo që u konkretizua me hyrjen në fuqi të Kodit penal të Kosovës në vitin 2004, si dhe ligjeve tjera në fushën e kodit penal.

Në Kodin Penal të Kosovës të vitit 2004, në nenin 3 ishin të përcaktuara Sanksionet penale dhe masat e trajtimit të detyrueshëm, që mund t'i shqiptohen kryerësve të veprave penale ku sipas paragrafit 2 të këtij neni masat e trajtimit të detyrueshëm janë:

1. Trajtimi i detyrueshëm psikiatrik, për kryerësit e veprës penale të paaftë mendërisht;
2. Trajtimi i detyrueshëm psikiatrik, për kryerësit e veprës penale me aftësi të zvogëluar mendore dhe
3. Trajtimi i detyrueshëm përmes rehabilitimit, të kryerësve të veprave penale të varur nga droga dhe alkooli.

Sipas nenit 3 paragrafi 2, shohim se vetëm janë përcaktuar tri lloje të masave të trajtimit të detyrueshëm, të cilat mund t'i shqiptohen kryerësve të veprave penale, ndërsa në të nuk janë rregulluar kushtet për shqiptimin, procedurën e shqiptimit dhe ekzekutimin e këtyre masave, derisa sipas nenit 76 të këtij kodi "*Procedurat për urdhërimin e masave për trajtimin e detyrueshëm psikiatrik dhe për kryerësin me paaftësi mendore ose me aftësi të zvogëluar mendore ku ato do të parashihen veçantë me anë të ligjit.*" Sipas këtij neni shohim që masat e trajtimit të detyrueshëm psikiatrik sipas Kodit Penal të Kosovës së vitit 2004, janë rregulluar me norma blankete, sepse përcaktohet se këto masa do të rregullohen me ligj të veçantë.

Në bazë të këtij neni në vitin 2004, është miratuar Rregullorja 2004/34 "Mbi procedurën penale ku përfshihen kryerës me çrregullime mendore" e cila e rregullon

të evituar këtë rrezik nevojitet mjekimi dhe ruajtja e tij në një institucion të tillë." Ligji Penal i të ish Jugosllavisë, Beograd, 1977.

²⁰ Neni 89, Kodi Penal i Kosovës, Prishtinë, 2012.

në mënyrë të detajuar procedurën e shqiptimit dhe ekzekutimit të masave të trajtimit të detyrueshëm psikiatrik. Edhe pse me norma e me blankete, përfshirja e masave të trajtimit të detyrueshëm psikiatrik si sanksione të posaçme penale, në Kodin Penal të Kosovës, të vitit 2004 dhe miratimi i Rregullores 2004/34, e cila në mënyrë të detajuar i përcakton kushtet për shqiptimin dhe ekzekutimin e tyre paraqet një të arritur të rëndësishme për rregullimin e pozitës së kryerësve me çrregullime mendore.

Mirëpo, një zgjidhje e tillë e ligjvënësit ishte kritikuar për mos përfshirjen e Masave të trajtimit të detyrueshëm psikiatrik në kuadër të Kodit Penal, ku sipas prof. dr. Bajram Ukajt, ligjdhënësi i Kosovës nuk e ka shtruar mirë çështjen kur masat e trajtimit të detyrueshëm nuk i ka përcaktuar në Kodin Penal ose me ligj të veçantë, prandaj me rastin e ndryshimit dhe plotësimit të Kodit Penal²¹ aktual të Republikës së Kosovës, këto masa do të përcaktohen me dispozita të veçanta, në ligj të veçantë ose në një kapitull të veçantë në kuadër të Kodit Penal.²²

Një mangësi e tillë u evitua me miratimin e Kodit të ri Penal të Kosovës dhe Kodit të ri të Procedurës Penale të Kosovës, të vitit 2012, të cilët kanë hyrë në fuqi nga 1 Janari 2013, Masat e trajtimit të detyrueshëm u rregulluan qartë në Kodin Penal duke përcaktuar kushtet ligjore për shqiptimin e këtyre masave²³, derisa në Kodin e Procedurës Penale është rregulluar detajisht. Procedura penale ku përfshihen kryerës me çrregullime mendore²⁴.

Një mënyrë e tillë e rregullimit të pozitës së kryerësve me çrregullime mendore paraqet një të arritur të rëndësishme për vendin tonë, qoftë në aspektin e mbrojtjes së lirive dhe të drejtave të njeriut, qoftë për realizimin e qëllimeve të politikës ndëshkimore. Çështjen e pozitës së kryerësve të veprave penale me çrregullime mendore e kanë rregulluar në kuadër të kodit penal edhe shtetet e rajonit më të gjerë²⁵. Dallimi në mes këtyre shteteve dhe përcaktimit të Masave të trajtimit të

²¹ Kodi Penal i Kosovës, Prishtinë, 2004.

²² B. Ukaj, *Mbrojtja Juridiko-Penale e dinjitetit të kryerësve penalisht të papërgjegjshëm*, punimi është prezantuar në Konferencën Ndërkombëtare "Mbrojtja e dinjitetit njerëzor në epokën e globalizimit", mbajtur në Prishtinë, më 11-13.09.2010, fq.3.

²³ Nenet 87-91, Kodi Penal i Kosovës, Prishtinë 2012.

²⁴ Nenet 506-518, Kodi i Procedurës Penale të Kosovës, Prishtinë, 2012.

²⁵ Kodi Penal i Maqedonisë i vitit 2004, në nenin 61 ka përcaktuar këto masa të sigurisë:

1) mjekimi i detyrueshëm psikiatrik dhe ruajtja në institucionin shëndetësor;

2) mjekimi i detyrueshëm psikiatrik në liri dhe

3) mjekimi i detyrueshëm i alkoolistëve dhe narkomanëve;

- Kodi Penal i Malit të Zi, i vitit 2004, nenet 69 deri 72 i rregullon masat e sigurisë :

1)Trajtimi i detyrueshëm psikiatrik dhe ruajtja në institucionin mjekësor (neni 69).

2)Trajtimi i detyrueshëm psikiatrik në liri (neni 70).

3)Trajtimi i detyrueshëm i narkomanëve dhe Trajtimi i detyrueshëm i alkoolistëve-(nenet 71 dhe 72).

-Kodi Penal i Rusisë, Moskë, 1996, Neni 99, paragraf.1, Masat e detyrueshme të natyrës mjekësore:

1)Trajtimi i detyrueshëm ambulant me vëzhgim nga një psikiatër;

2)Trajtimi i detyrueshëm në një spital të specializuar mendor;

3)Trajtimi i detyrueshëm në një spital të specializuar mendor me vëzhgim intensiv;

4)Trajtimi i detyrueshëm në një spital të specializuar psikiatrik me vëzhgim intensiv;

detyrueshëm psikiatrik sipas Kodit Penal të Kosovës, qëndron në emërtimin e këtyre masave, ku disa shtete i emërtojnë si masa të sigurisë, kurse disa të tjera si masa mjekësore.

Në Kodin Penal të Republikës së Shqipërisë²⁶, Masat mjekësore janë paraparë në nenin 46, paragrafi 1, ku ky nen përcakton se “Masat mjekësore mund të caktohen nga gjykata ndaj personave të papërgjegjshëm që kanë kryer veprë penale [...]”

Papërgjegjshmëria penale paraqet element esencial për shqiptimin e masave mjekësore, për shkak se në kohën e kryerjes së veprës penale, kryerësi ka vuajtur nga një turbullim psikik ose neuropsikik i cili ka prishur tërësisht ekuilibrin e tij mendor, dhe për pasojë, kryerësi nuk ka qenë në gjendje të kontrollojë veprimet ose mosveprimet e tij, e as të kuptojë se kryen veprë penale,²⁷ gjendje kjo e cila e përjashton elementin e përgjegjësisë penale dhe pamundëson shqiptimin e sanksionit penal.

Masat mjekësore nuk janë me karakter ndëshkues, ata synojnë kurimin dhe shërimin e të sëmurit.²⁸

Në Kodin Penal aktual të Shqipërisë në nenin 46, paragrafi 2, janë përcaktuar dy lloj të masave mjekësore :

1. Mjekimi i detyruar ambulator;
2. Mjekimi i detyruar në një institucion mjekësor.

Me gjithë dallimet ekzistuese në emërtimin e këtyre masave mjekësore, në krahasim me emërtimin që përcakton Kodi Penal i Kosovës, kushtet për shqiptimin e tyre janë të ngjashme dhe i referohen kryerjes së veprës penale nga personi penalisht i papërgjegjshëm, që kryerësi të jetë i rrezikshëm për ambientin dhe rrethin ku jeton nëse ndaj tij nuk merren masa të caktuara mjekësore, ku varësisht nga shkalla e rrezikshmërisë dhe nevoja për trajtimin mjekësor shqiptohet *Mjekimi i detyruar ambulator apo Mjekimi i detyruar në një institucion mjekësor*.

Gjithashtu në krahasim me shtetet e rajonit, ekziston një specifik në Kodin Penal të Bosnje Hercegovinës, ku është përcaktuar vetëm një masë e trajtimit të detyrueshëm psikiatrik²⁹, pa bërë një ndarje në trajtim të detyrueshëm psikiatrik me ndalimin në institucion dhe trajtim të detyrueshëm psikiatrik në liri, siç e përcaktojnë shumica e vendeve të tjera, ashtu si dhe vendi ynë. Dallimi tjetër ekziston tek rregullimi i cekët dhe gjithëpërfshirës, brenda një neni të vetëm për sa i përket kushteve për shqiptimin dhe ekzekutimin e kësaj mase, gjë që mund të vështirësoj punën e gjykatës në praktikë. Do të ishte më e arsyeshme nëse ky nen do të ishte më i detajuar dhe më i thuktë.

²⁶ Kodi Penal i Shqipërisë, Tiranë 2004.

²⁷ B. Ukaj, *Dënimet në të drejtën penale të Shqipërisë*, Prishtinë 2006, fq.285.

²⁸ Sh. Muçi, *E drejta penale*, Tiranë, 2007, fq. 259.

²⁹ Neni 68, Kodi Penal i Bosnjës dhe Hercegovinës, Sarajevë, 2003.

Masat e trajtimit të detyrueshëm psikiatrik sipas Kodit Penal aktual të Kosovës³⁰

Rregullimin e çështjes së përgjegjësisë penale të personave me çrregullime mendore dhe dhe inkorporimin e Rregullores nr. 2004/34 “Mbi procedurën penale ku përfshihen kryerës me çrregullime mendore”, në kuadër të Kodit Penal dhe në Kodin e Procedurës Penale padyshim që paraqet një të arritur të madhe në fushën e të drejtës penale, procedurës penale dhe ekzekutimit të sanksioneve penale, sepse e rregullon në mënyrë të veçantë pozitën e kryerësve me çrregullime mendore, duke iu referuar legjisacionit të mëparshëm ku këto masa ishin përfshirë në Ligjin Penal.³¹

Rëndësia e kësaj rregulloreje qëndron pikërisht tek subjektet, pozitën e të cilëve e rregullon, përpilimi i dispozitave të kësaj rregulloreje e cila është bërë në pajtim të plotë me parimin e humanitetit, aktet ndërkombëtare për të drejtat e njeriut dhe me parimet e shkencës së psikiatrisë.

Veprat penale kryejnë personat penalisht të përgjegjshëm, por edhe personat penalisht të papërgjegjshëm.³²

Kryerësit me çrregullime mendore karakterizohen nga një gjendje e veçantë psikike, e cila i bën të papërgjegjshëm për sjelljet dhe veprimet e tyre, atëherë kuptohet që trajtimi i tyre në mënyrë të njëjtë si kryerësit e përgjegjshëm penalisht e cila do të ishte në kundërshtim me të drejtat e njeriut dhe me parimin e humanitetit, prandaj përcaktimi i masave të tilla paraqet një hap shumë të rëndësishëm në fushën e legjisacionit penal.

Përcaktimi i masave të trajtimit të detyrueshëm psikiatrik është domosdoshmëri e respektimit të parimit të ligjshmërisë në aspektin e përcaktimit të sanksioneve penale me ligj, gjë që i bën të mundur gjykatës që në kuadër të këtyre masave që përcakton kjo rregullore të shqiptojë masën adekuate duke pasur parasysh edhe rrethanat tjera. Një përcaktim i qartë i rregullave të tilla e bën të pamundur arbitraritetin e organeve gjyqësore.

Masat e trajtimit të detyrueshëm apo masat mjekësore³³ i kanë disa karakteristika të përbashkëta me sanksionet penale të cilat janë se:

- u shqiptohen vetëm kryerësve të veprave penale;
- janë masa juridiko-penale qëllimi i të cilave është mbrojtja e shoqërisë nga kriminaliteti dhe mbrojtja e vlerave më vitale të individit dhe shoqërisë;

³⁰ Kodi Penal i Kosovës, i cili është në fuqi nga 1 Janar 2013, Prishtinë, 2012.

³¹ Nenet 63 dhe 64, Ligji Penal i sh RSFJ-së, Beograd, 1977.

³² B.Ukaj, punimi i cituar, Prishtinë, 2010, fq.2.

³³ Sipas kodeve penale aktuale të shumë shteteve, emërtohen si masa mjekësore.

- shqiptohen vetëm nga gjykata në procedurë të caktuar gjyqësore;
- shqiptohen nga gjykata vetëm kur janë të përcaktuara në Kodin penal apo me ligj të veçantë siç është rasti i Kosovës;
- shqiptohen në mënyrë të dhunshme ndaj kryerësit të veprës penale,³⁴

Masat e zbatueshme kryerëse me çrregullime mendore janë të përcaktuara në kapitullin e pestë të Kodit Penal të Kosovës, përkatësisht në nenin 88, ku përcaktohet qartë se: *1. Masat e trajtimit të detyrueshëm të cilat mund t'i shqiptohen kryerësit, dhe i cili nuk është penalisht përgjegjës, ka aftësi esencialisht të zvogëluar mendore apo është i varur nga droga ose alkooli janë:*

- 1.1. trajtimi i detyrueshëm psikiatrik me ndalimin në institucionin e kujdesit shëndetësor;
- 1.2. trajtimi i detyrueshëm psikiatrik në liri; dhe
- 1.3. trajtimi me anë të rehabilitimit të detyrueshëm të personave të varur nga droga ose alkooli”.

Gjithashtu në Kodin Penal rregullohet edhe çështja e shqiptimit të sanksioneve penale të kryerësve që kryejnë vepër penale në gjendje të aftësisë së zvogëluar mendore dhe atë në nenin 88 paragrafi 2, ku përcaktohet se: *“Sanksioni penal në pajtim me Kodin Penal të Kosovës, po ashtu mund t'i shqiptohet kryerësit i cili ka kryer ndonjë vepër penale në gjendje të aftësisë së zvogëluar mendore nëse ekzistojnë arsyet për shqiptimin e sanksionit të tillë.”*

Duke analizuar masat e trajtimit të detyrueshëm psikiatrik, shohim se edhe pse kanë elemente të përbashkëta me sanksionet penale, këto masa kanë edhe disa specifika të cilat i dallojnë nga sanksionet penale.

Dallimi qëndron pikërisht në këto pika:

- masat e trajtimit të detyrueshëm psikiatrik i shqiptohen kryerësit penalisht të papërgjegjshëm apo me përgjegjshmëri esenciale të zvogëluar;
- këto masa kanë karakter preventiv dhe atë të preventivës speciale dhe jo karakter retributiv;
- gjendja e rrezikshmërisë së kryerësit për rrethin dhe shoqërinë kushtëzon përcaktimin për njëjërën apo tjetrën masë;
- nuk janë të kufizuara në aspektin kohor, që do të thotë që shqiptohen në kohëzgjatje të pacaktuar;

Gjykata është e obliguar që të vërtetojë gjendjen psikike të kryerësit dhe atë në çdo kohë gjatë procedurës, duke përfshirë kohën gjatë shqyrtimit gjyqësor, nëse ekziston dyshimi se i pandehuri ka qenë në gjendje të paaftësisë mendore ose në

³⁴ B.Ukaj, *Dënimet në të drejtën penale të Shqipërisë*, Prishtinë, 2006, fq.281.

gjendje të aftësisë së zvogëluar mendore në kohën e kryerjes së veprës penale apo nëse ka ndonjë çrregullim mendor.

Gjykata sipas detyrës zyrtare ose me propozimin e prokurorit publik apo të mbrojtësit, mund të caktojë ekspert për të kryer ekzaminimin psikiatrik të të pandehurit për të konstatuar nëse:

- në kohën e kryerjes së veprës penale i pandehuri ka qenë në gjendje të paaftësisë mendore ose aftësisë së zvogëluar mendore ose
- i pandehuri është i paaftë për të përballuar gjykimin;³⁵

Qëllimi i ekspertimit psikiatrik është që të përcaktojë shkallën e përgjegjshmërisë së personave që merren nën përgjegjësi penale, kur ka të dhëna që mund të dyshohet për sëmundje psikike. Eksperti duhet të vlerësojë gjendjen psikike të kryerësve në kohën e kryerjes së veprave penale (moment i cili lidhet drejtpërdrejtë me përgjegjshmërinë nga pikëpamja juridiko penale) dhe në periudhën e kryerjes së ekspertimit si dhe gjendjen e atyre personave që sëmuren nga ana mendore gjatë vuajtjes së dënimit me burgim.³⁶ Rëndësia e mendimit të ekspertit psikiatrik qëndron edhe në faktin se në bazë të tij gjykata përcakton llojin e masave mjekësore, për personat që vlerësohen të papërgjegjshëm për veprat penale që kanë kryer, si dhe për ata që sëmuren pas kryerjes së krimeve apo gjatë paraburgimit apo burgimit.³⁷

Në bazë të mendimit të ekspertit psikiatrik për gjendjen e kryerësit varet edhe vazhdimi i mëtejme i procedurës penale.³⁸

Trajtimi i detyrueshëm psikiatrik me ndalim në institucion të kujdesit shëndetësor (“trajtim i detyrueshëm psikiatrik me ndalim”)

Duke iu referuar Kodit Penal të Kosovës, neni 88 paragrafi 1.1., njëra nga masat që mund t'u shqiptohen kryerësve me paaftësi mendore apo aftësi të zvogëluar mendore, është Trajtimi i detyrueshëm psikiatrik me ndalimin dhe trajtimin e kujdesit shëndetësor.

Derisa sipas nenit 89 të këtij kodi përcaktohet se: *“Gjykata mund t'i shqiptojë masën e trajtimit të detyrueshëm psikiatrik me ndalim në institucionin e kujdesit shëndetësor kryerësit i cili ka kryer vepër penale në gjendje të paaftësisë mendore ose aftësisë esencialisht të zvogëluar mendore, nëse konstaton se:*

- 1.1. kryesi ka kryer vepër penale për të cilën është paraparë dënimi me së paku tre (3) vjet burgim;

³⁵ Neni 508, Kodi i Procedurës Penale të Kosovës, Prishtinë, 2012.

³⁶ N.Shtino dhe S. H. Lala, vepër e cituar, fq.19.

³⁷ Po, aty. fq.19.

³⁸ Për më shumë rreth procedurës penale për kryerësit me çrregullime mendore shihen nenet 506-516, të Kodit të Procedurës Penale të Kosovës, Prishtinë, 2012.

- 1.2. ekziston rrezik serioz se kryerësi do të kryejë veprë tjetër penale;
- 1.3. trajtimi i detyrueshëm psikiatrik me ndalim është i nevojshëm për të shmangur kryerjen e veprës tjetër penale;
- 1.4. kryesi është i paaftë për t'ua përballur me gjykimin dhe
- 1.5. trajtimi i detyrueshëm psikiatrik me ndalim është i nevojshëm për të shmangur rrezikun serioz;

Nëse bëjmë një krahasim të nenit 89 të Kodit Penal dhe të nenit 4 të Rregullores 2004/34 mbi arsyeshmërinë e shqiptimit të Masës së trajtimit të detyrueshëm me ndalim do të shohim se: ekzistojnë dallime në përcaktimin e kushteve për shqiptimin e kësaj mase ku sipas rregullores në fjalë kërkohej që: *“të ekzistojë rreziku serioz që kryerësi të kryejë veprë penale ku përfshihet akti i dhunshëm ose shkaktimi i lëndimit trupor të personit tjetër”*³⁹ derisa një kusht i tillë nuk është kërkuar nga Kodi Penal, i cili përcakton si kusht vetëm rrezikshmërinë që kryerësi i veprës penale të kryejë veprë penale tjetër.

Sipas kësaj dispozite për t'ua shqiptuar kjo masë duhet të plotësohen këto kushte:

- kushti i parë i cili duhet të plotësohet është që vepra penale të jetë kryer në gjendje të paaftësisë mendore apo në gjendje të aftësisë së zvogëluar mendore;
- kushti i dytë - vepra penale të jetë e dënueshme me së paku tre vite burgim, gjë që paraqet elementin e rrezikshmërisë shoqërore si kusht esencial për të shqiptuar këtë masë; të ekzistojë rreziku serioz që kryerësi të kryejë veprë tjetër penale;

Kushti i parë i cili i referohet papërgjegjshmërisë penale apo përgjegjshmërisë esenciale të zvogëluar, është një kusht i cili duhet të vërtetohet në secilin rast konkret.

Papërgjegjshmëria e kryerësit të veprës penale vërtetohet në bazë të dy kriterëve: kriterit mjekësor dhe kriterit juridik. Kriteri mjekësor ka për qëllim përcaktimin e atyre çrregullimeve psikike që bëjnë personin të papërgjegjshëm ndaj ligjit për veprimet shoqërisht të rrezikshme që ai kryen, derisa kriteri juridik përcakton rëndesën ose shkallën e çrregullimeve psikike dhe të prapambetjes mendore, dhe që e bën më pas personin të papërgjegjshëm për veprat penale që ai kryen.⁴⁰

Derisa kushti i veprës penale të dënueshme me më së paku tre vite burgim paraqet një kusht objektiv i cili është i lehtë të vërtetohet, duke pasur parasysh rrethanat e çdo

³⁹ Neni 4 Rregullorja 200/34, Prishtinë, 2004, “Gjykata shqipton masën e trajtimit të detyrueshëm psikiatrik me ndalim ndaj kryerësit i cili ka kryer veprë penale të dënueshme me së paku tri vite në gjendje të paaftësisë mendore ose aftësisë së zvogëluar mendore nëse konstaton se: (a) ekziston rrezik serioz që kryerësi të kryejë veprë penale ku përfshihet akti i dhunshëm ose shkaktimi i lëndimit trupor personit tjetër; dhe (b) trajtimi i detyrueshëm psikiatrik me ndalim është i nevojshëm për shmangien e rrezikut të tillë.”

⁴⁰ N. Shtino dhe S.H.Lala, vepra e cituar, fq.42-43.

rasti konkret dhe duke bërë kualifikimin ligjor, vështirësitë qëndrojnë në vërtetimin e paaftësisë mendore të kryerësit si dhe shkallën e rrezikshmërisë që mund të paraqes një person i tillë për shoqërinë nëse nuk i shqiptohet një masë e tillë.

Vërtetimi i këtyre rrethanave kërkon ndihmën profesionale të personave të kualifikuar, përkatësisht ndihmën e ekspertit mjeko-ligjor nga fusha e psikiatrisë. Eksperti i psikiatrisë ka për detyrë të vlerësojë aftësinë psikike, përkatësisht gjendjen psikike të personit të caktuar, kryerës të veprës penale në raport me aktin e kryer.

Ekzistojnë një varg indikacionesh që kushtëzojnë kryerjen e ekspertimit psikiatrik siç janë: të dhënat se kryerësi ka vuajtur prej sëmundjeve psikike, gjatë procedimit penal shpreh abnormalitet në sjellje, karakteristikat e veprës penale të kryera vetvetiu çojnë te ajo se i pandehuri ka mundur të kryejë veprën në gjendje të çrregullimit psikik, dhe këtu shikojmë nëse mungon motivi për kryerjen e veprës penale etj.⁴¹

Personat e papërgjegjshëm apo me përgjegjshmëri esenciale të zvogëluar manifestojnë sjellje dhe qëndrime të cilat çojnë në dyshimin se mund të vuajnë nga sëmundje psikike, bëjnë deponime të çuditshme duke marrë përsipër vepra penale të kryera nga personat e tjerë, dhe deri tek vepra penale e kryer ku mungon motivi, apo manifestojnë një shkallë të lartë të dhunës dhe egërsisë gjatë kryerjes së veprës penale, duke copëtuar dhe duke groposur viktimat të gjalla.⁴²

Eksperti ka për detyrë të përcaktojë natyrën, llojin dhe shkallën e sëmundjes apo çrregullimit psikik, të vërtetojë se sa ka ndikuar kjo gjendje psikike e kryerësit në shkaktimin e papërgjegjshmërisë apo zvogëlimin e përgjegjshmërisë penale të kryerësit në kohën e kryerjes së veprës penale dhe të vlerësojë shkallën e rrezikshmërisë që ky person paraqet për shoqërinë.

Natyrisht, mendimin e tij, eksperti do ta japi në përputhje me parimet e fushës së psikiatrisë dhe etikës mjekësore. Konstatimi dhe mendimi i ekspertit për gjendjen psikike të kryerësit të veprës penale në korrelacion me rrethanat e tjera të rastit i jep gjykatës bazë për marrjen e vendimit gjyqësor dhe për përcaktimin e masës së trajtimit të detyrueshëm psikiatrik që do t'i shqiptohet.

Sipas prof. Z. Stojanovic: *“Zgjedhja, lloji dhe kohëzgjatja e masave të sigurisë përcaktohet në bazë të vlerësimit të rrezikshmërisë së kryerësit të veprës penale. Vepra penale as për së afërmi nuk e ka atë peshë që e ka në shqiptimin e dënimit edhe pse mund të jetë një tregues i rëndësishëm për shkallën e rrezikshmërisë së kryerësit.”*⁴³

Prandaj, mund të themi se kryerja e veprës penale dhe rrezikshmëria që kryerësi të kryejë sërish veprë penale në të ardhmen kushtëzon marrjen e

⁴¹ D.Kecmanovic, *Psihijatrija* - Beograd-Zagreb, 1989 (material i përkthyer në shqip).

⁴² N. Shtino dhe S.H.Lala, vepra e cituar, fq.21.

⁴³ Z.Stojanovic, *E drejta penale, pjesa e përgjithshme*, Beograd, 2003, fq.346.

masave ndaj tij, trajtimin e detyrueshëm psikiatrik me ndalimin apo lirinë, masa këto që kufizojnë liritë dhe të drejtat e tij, edhe pse shqiptohen me qëllim të shërimit të tij.

Arsyeshmëria e shqiptimit të masës së trajtimit të detyrueshëm psikiatrik me ndalimin qëndron në faktin se personat e tillë paraqesin rrezik për rrethin ku jetojnë, sepse gjendja e tyre psikike nuk ua mundëson që të kuptojnë rëndësinë e veprimeve të veta dhe t'i kontrollojnë veprimet e veta.

Meqenëse paaftësia mendore apo aftësia e zvogëluar mund të jetë si pasojë e një sëmundje psikike, çrregullimi mendor apo ngecje në zhvillim mendor, e cila mund të jetë në shkallë të ndryshme, atëherë në secilin rast konkret duhet të konstatohet gjendja mendore e kryerësit të veprës penale, i cili vuan nga një sëmundje mendore, çrregullim mendor apo ngecje në zhvillim mendor, në mënyrë që të vlerësohet se çfarë shkalle të rrezikut paraqet personi i tillë për të tjerët, në aspektin e të qenit i dhunshëm, në qoftë se nuk i shqiptohet një masë e tillë. Gjithashtu shqiptimi i kësaj mase arsyetohet me faktin se kryerësi i veprës penale do jetë në mbikëqyrjen e institucioneve shëndetësore dhe do t'i nënshtrohet një trajtimi adekuat në pajtim me gjendjen e kryerësit.

Si përfundim, për të shqiptuar këtë masë gjykata duhet të kualifikojë veprën penale të dënueshme me më së paku tre vite burgim, të marrë mendimin e ekspertit psikiatrik për gjendjen psikike të kryerësit dhe duke vlerësuar këtë gjendje të vlerësojë domosdoshmërinë e shqiptimit të kësaj mase. Këto rrethana gjykata i vlerëson objektivisht dhe duke u bazuar në norma pozitive.

Trajtimi i detyrueshëm psikiatrik në liri

Trajtimi i detyrueshëm psikiatrik në liri paraqet masë më të lehtë për kryerësin e veprës penale me paaftësi mendore apo aftësi të zvogëluar mendore në krahasim me trajtimin e detyrueshëm psikiatrik me ndalim, sepse me këtë masë kryerësi nuk izolohet nga rrethi ku jeton. Sipas nenit 90 të Kodit Penal të Kosovës *“Gjykata mund t'i shqiptojë masën e trajtimit të detyrueshëm psikiatrik në liri kryerësit i cili ka kryer veprë penale në gjendje të paaftësisë mendore ose aftësisë esencialisht të zvogëluar mendore, nëse konstaton se:*

- 1.1. ekziston rrezik serioz se kryerësi do të kryejë veprë penale;
- 1.2. trajtimi i detyrueshëm psikiatrik në liri është i nevojshëm për të shmangur kryerjen e veprës tjetër penale; dhe
- 1.3. trajtimi i detyrueshëm psikiatrik në liri është i mjaftueshëm për të shmangur rrezikun serioz”

Nga ky përcaktim ligjor shihet se, për dallimin nga masa e trajtimit të detyrueshëm psikiatrik me ndalim, për trajtimin e detyrueshëm psikiatrik në liri

ku nuk parashikohet një kusht eksplicit që i referohet dënimit të paraparë për veprën penale, prandaj mund të konstatojmë se një masë e tillë shqiptohet:

- kur është kryer veprë penale e dënueshme deri në tre vite burgim;
- kur kryerës i veprës penale është personi me paaftësi mendore apo me aftësi të zvogëluar mendore;
- kur ekziston rreziku serioz që kryerësi do të kryejë veprë penale tjetër;
- kur shqiptimi i masës së tillë është i nevojshëm për shmangien e rrezikut të tillë;

Një përcaktim i tillë na jep mundësi të kuptojmë se kjo masë shqiptohet kur vlerësohet nëse shkalla e rrezikshmërisë nga kjo kategori e kryerësve nuk është e nivelit të atillë sa kryerësit të mbyllen në institucion dhe të ndahen nga mjedisi dhe rrethi ku jetojnë.

Prandaj kjo masë varet si nga rrethanat objektive që i referohen veprës penale të kryer, gjithashtu edhe nga rrethanat subjektive që i referohen gjendjes mendore të kryerësit të veprës penale dhe shkallës së rrezikshmërisë që ai manifeston.

Gjykata në kuadër të kompetencave që ia jep ligji, duke shqyrtuar rrethanat e çdo rasti konkret, si shkallën e rrezikshmërisë së kryerësit dhe vlerësimit se një masë e tillë është e mjaftueshme për shërimin e kryerësit të cilat i shqipton në këtë masë.

Arsyeshmëria e shqiptimit të masave të trajtimit të detyrueshëm psikiatrik

Në analizimin e mëtejshëm të masave të trajtimit të detyrueshëm psikiatrik me ndalim dhe në liri, padyshim që një aspekt shumë i rëndësishëm është trajtimi i arsyeshmërisë së shqiptimit të këtyre masave. Kryerja e veprës penale paraqet cenimin e të mirave juridike dhe të vlerave më vitale të individit dhe shoqërisë, gjë që është domosdoshmëri ligjore dhe shoqërore dhe që ndaj kryerësve të shqiptohen sanksione penale, qoftë si dënim për aktin e kryer, qoftë edhe për riedukimin dhe risocializimin e tyre. Humanizimi i të drejtës penale në aspektin e trajtimit të kryerësit të veprës penale shfaqet edhe me përcaktimin e masave të trajtimit të detyrueshëm psikiatrik, si masa të veçanta që mund t'i shqiptohen një kategorie të veçantë të kryerësve të veprave penale.

Padyshim që neni 87 paragrafi 1 i Kodit Penal të Kosovës, është i një rëndësie të veçantë sepse përcakton qartë se kryerësit me çrregullime mendore duhet të trajtohen me humanizëm, duke respektuar dinjitetin e tyre që ju takon si qenie njerëzore në pajtim me standardet e zbatueshme ndërkombëtare, duke u kufizuar varësisht nga nevoja dhe nga rrethanat. Kështu neni 87 paragrafi 2-të i KPK-së

përcakton se: *“Standardet ndërkombëtare të zbatueshme për personat me çrregullime mendore zbatohen për kryerësit me çrregullime mendore në shkallën më të lartë të mundshme, me vetëm disa ndryshime dhe përjashtime të kufizuara vetëm për atë që janë të nevojshme sipas rrethanave.”*

Meqenëse kryerësit e veprave penale me paaftësi mendore dhe me aftësi të zvogëluar mendore janë në një gjendje të posaçme psikike si pasojë e sëmundjes mendore të përhershme apo të përkohshme, çrregullimit mendor apo ngeçjes në zhvillimin mendor, gjë që i bëjnë të papërgjegjshëm për veprimet e tyre, të paaftë për të kuptuar rëndësinë dhe për të kontrolluar veprimet e veta, atëherë do të ishte e padrejtë dhe në kundërshtim me parimet e të drejtave të njeriut që kjo kategori e kryerësve të trajtohen të njëjtë me kryerësit penalisht të përgjegjshëm.

Gjithashtu shqiptimi i sanksioneve penale i këtyre kryerësve do të ishte i padobishëm, sepse nuk do të arrihej të realizohej qëllimi i dënimit si sanksion. Kryerësit me çrregullime mendore janë të paaftë të kuptojnë rëndësinë e veprimeve të veta dhe të paaftë për t'i kontrolluar veprimet e veta, ata nuk janë në gjendje të kuptojnë se kanë kryer veprime që janë në kundërshtim me ligjin dhe se për këtë ndaj tyre do të shqiptohet sanksioni penal. Qëllimi riedukues dhe risocializues i dënimit me burgim do të ishte e pamundur të realizohet ndaj kësaj kategorie të kryerësve të veprave penale.

Mirëpo, gjendja psikike e kësaj kategorie të kryerësve të veprave penale nuk duhet të jetë arsye që ndaj tyre të mos ndërmerret asnjë masë kur këta manifestojnë sjellje kriminale dhe paraqesin rrezikshmëri për mjedisin dhe rrethin ku ata jetojnë. Veprimet shoqërisht të rrezikshme që kryejnë të sëmurët psikik nuk kanë karakter penal, pasi ata nuk janë në gjendje të kuptojnë rëndësinë e veprimeve që kryejnë, por të sëmurët që kryejnë veprime shoqërisht të rrezikshme dhe ato deklarohen të papërgjegjshëm, ku ato nuk mund të lihen të lirë dhe jashtë kontrollit të shoqërisë.⁴⁴

Prandaj duke pasur parasysh këto rrethana që i karakterizojnë kryerësit e veprave penale me paaftësi mendore dhe aftësi të zvogëluar mendore, janë përcaktuar masat e trajtimit të detyrueshëm psikiatrik, masa këto që mund t'u shqiptohen:

- vetëm kryerësve të veprave penale, penalisht të papërgjegjshëm;
- kur kryerësi paraqet rrezikshmëri për ambientin dhe rrethin ku jeton;
- shqiptimi i masave të tilla do ta mënjanonte këtë rrezik;

Trajtimi i detyrueshëm psikiatrik me ndalimin dhe në lirinë janë masa të duhura të cilat si në aspektin e subjekteve që iu shqiptohen, ashtu edhe nga qëllimi që kanë, janë të përshtatshme për mbrojtjen e shoqërisë nga kriminaliteti nga njëra anë dhe për mbrojtjen e kryerësve me çrregullime mendore nga arbitrariteti i gjykatave nga ana tjetër.

⁴⁴ N. Shtino dhe S. H. Lala, vep. e cit.fq.47.

Qëllimi i masave të trajtimit të detyrueshëm është parandalimi i kryerësit që në të ardhmen të kryejë vepra penale dhe të evitojë kushtet që mund të ndikojnë që kryerësi të kryejë sërish vepra penale.

Gjendja e kryerësve penalisht të papërgjegjshëm, rrethanat e kryerjes së veprës, shkalla e sëmundjes, çrregullimit mendore, apo ngeçjes në zhvillim mendor janë elemente kyçe në të cilat bazohet gjykata për të shqiptuar masat e trajtimit të detyrueshëm psikiatrik dhe për të arsyetuar shqiptimin e masave dhe jo sanksioneve penale.

Zbatimi i dënimeve ndaj këtyre personave do të ishte i padobishëm, i papranueshëm dhe i pakuptimtë, pasi nuk mund të flitet për edukim a për riedukimin e personave që nuk janë në gjendje t'i kontrollojnë dhe t'i kuptojnë pasojat që shkaktohen nga veprimet a mosveprimet e tyre.⁴⁵

Mund të themi se përcaktimi i masave të trajtimit të detyrueshëm psikiatrik është domosdoshmëri e kohës bashkëkohore dhe në përputhje të plotë me parimet e humanizimit të së drejtës penale dhe parimet e të drejtave dhe lirive të njeriut. Sikurse do të ishte e padrejtë trajtimi i njëjtë i kryerësve penalisht të papërgjegjshëm me kryerësit penalisht të përgjegjshëm, gjithashtu do të ishte padrejtësi që ndaj kryerësve penalisht të papërgjegjshëm të mos ndërmerret asnjë masë.

Prandaj, mund të thuhet se: masat e karakterit mjekësor kanë karakter të dyfishtë, ku zbatohen njëkohësisht për të mbrojtur interesat e kryerësve të sëmurë mendërisht dhe interesat e shoqërisë prej veprimeve të tyre objektivisht të pakontrolluara.⁴⁶

Përfundime

Shqyrtimi i Masave të trajtimit të detyrueshëm psikiatrik, si masa të posaçme në kuadër të sanksioneve penale, pjesë e legjislacionit penal pozitiv të nxjerrë në pah argumentet mbi rëndësinë, arsyeshmërinë dhe domosdoshmërinë e përcaktimit me ligj dhe shqiptimit të këtyre masave. Nga analiza e përcaktimit të masave të trajtimit të detyrueshëm psikiatrik, në legjislacionin penal të vendit tonë dhe krahasimi i tyre me masat e sigurisë që përcaktojnë kodet penale të vendeve të tjera, na del se pavarësisht ndryshimeve të vogla që mund të ketë Kodi penal i një vendi nga Kodi penal i një vendi tjetër, në përgjithësi qëllimi i masave të sigurisë, kushtet për shqiptimin e tyre dhe mënyra e ekzekutimit është pothuajse e njëjtë.

Përcaktimi i Masave të trajtimit të detyrueshëm psikiatrik, si masa të posaçme në kuadër të sanksioneve penale, është një domosdoshmëri e kohës

⁴⁵ Sh. Muçi, E drejta penale, Tiranë, 2007, fq.260.

⁴⁶ Sh. Muçi, vep. e cituar, fq. 260

moderne dhe në pajtim me parimin për humanizimin e të drejtës penale. Masat e trajtimit të detyrueshëm psikiatrik, të përcaktuara me Kodin Penal pasqyrojnë qartë rëndësinë e tyre si masa të posaçme penale që mund t'i shqiptohen kryerësve të veprave penale të papërgjegjshëm dhe me përgjegjshmëri esenciale të zvogëluar.

Përcaktimi ligjor për llojet e masave të trajtimit të detyrueshëm psikiatrik, për kushtet dhe procedurën gjyqësore të shqiptimit, si dhe për mënyrën e ekzekutimit të tyre në mënyrë të qartë ku ato i përcaktojnë subjektet e të cilëve u dedikohen dhe qëllimin që synohet të arrihet përmes tyre.

Përcaktimi vendimtar i llojeve të masave të trajtimit të detyrueshëm psikiatrik dhe kushteve ligjore për shqiptimin e masave të tilla, ka rëndësi të dyanshme si:

- mbrojtjen e shoqërisë nga sjelljet kriminale të personave të papërgjegjshëm dhe me përgjegjshmëri esenciale të zvogëluar dhe me
- mbrojtjen e dinjitetit të personave të papërgjegjshëm dhe me përgjegjshmëri esenciale të zvogëluar, kryerëse të veprave penale;

Duke analizuar kushtet për shqiptimin e këtyre masave dhe qëllimin që duhet të arrihet me anë të ekzekutimit të tyre shohim që papërgjegjshmëria e kryerësit të veprës penale dhe rreziku për përsëritjen e sjelljeve kriminale janë faktorë kyç për shqiptimin e masave të tilla.

Nëse i referohemi qëllimit të masave të trajtimit të detyrueshëm psikiatrik, të cilin e kanë përcaktuar shumica e vendeve, po ashtu edhe vendi ynë, vërejmë se me anë të këtyre masave shteti reagon ndaj sjelljeve kriminale të individëve, ashtu siç bën kur shqipton edhe sanksionet e tjera penale, por për shqiptimin e këtyre masave kusht është rrezikshmëria e kryerësit të veprës penale që të përsërisë veprën penale në të ardhmen dhe nevojat për trajtimin adekuat mjekësor për evitimin e këtij rreziku, derisa për shqiptimin e dënimit kusht është kryerja e veprës penale.

Përcaktimi alternativ i masave, si Masa e trajtimit të detyrueshëm psikiatrik me ndalim në institucion dhe Trajtimin e detyrueshëm psikiatrik në liri ku ai i lejon organeve gjyqësore që në praktikë të bëjnë individualizimin e masës, varësisht nga rrethanat e rastit konkret, dhe rrezikshmërisë së kryerësit të veprës penale dhe shkallës së sëmundjes. Një zgjidhje e tillë, lejon shqiptimin e masës më të përshtatshme dhe eviton mundësinë për arbitraritet gjyqësor.

Jetësimi i këtyre masave realizohet pikërisht në fazën e ekzekutimit, fazë kjo shumë e rëndësishme, në të cilën synohet të arrihet qëllimi i këtyre masave. Mirëpo, kjo fazë gjithashtu është mjaft sfiduese për organet gjyqësore dhe organet kompetente të kujdesit shëndetësor, qoftë për sa i përket gjendjes së kryerësit penalisht të papërgjegjshëm, qoftë në aspektin e mungesës së institucioneve adekuate mjekësore qoftë dhe për trajtimin e kësaj kategorie të kryerësve. Prandaj,

për ekzekutimin e suksesshëm të këtyre masave, në të ardhmen kërkohet krijimi i institucioneve adekuate mjekësore dhe kuadrit mjekësor të specializuar për trajtimin e të sëmurëve mendor, dhe kryerës të veprave penale.

Megjithëse, vlerësohet se numri i veprave penale që kryejnë kryerësit me çrregullime mendore është simbolik, një vlerësim i përgjithshëm për masat e trajtimit të detyrueshëm psikiatrik është se: këto masa janë pjesë e domosdoshme e politikës ndëshkimore penale për luftimin e kriminalitetit me të gjithë specifikat e tyre që i bëjnë ato të dallohen nga dënimet.

Literatura

Kode, akte ligjore dhe dokumente të tjera

- Kushtetuta e Republikës së Kosovës, Prishtinë, 2008.
 Kodi Penal i Republikës së Kosovës, Prishtinë, 2012.
 Kodi i Procedurës Penale të Republikës së Kosovës, Prishtinë, 2012.
 Kodi Penal i Republikës së Kosovës, Prishtinë, 2004.
 Kodi i Procedurës Penale të Republikës së Kosovës, Prishtinë, 2004.
 Kodi Penal i Republikës së Shqipërisë, Tiranë, 2004.
 Kodi Penal i Bosnjës dhe Hercegovinës, Sarajevë, 2003.
 Kodi Penal i ish - Jugosllavisë, Beograd, 1977.
 Kodi Penal i Kroacisë, Zagreb, 1998.
 Kodi Penal i Malit të Zi, Cetinje, 2004.
 Kodi Penal i Maqedonisë, Shkup, 2004.
 Kodi Penal i Ruisë, Moskë, 1996.
 Kodi Penal i Serbisë, Beograd, 2006.
 Ligji mbi ekzekutimin e sanksioneve penale, Prishtinë, 2004.
 Ligji Penal i ish KSA-së të Kosovës, Prishtinë, 1977.
 Rregullore nr. 2004/34 "Mbi procedurën penale ku përfshihen kryerës me çrregullime mendore", Prishtinë, 2004.

Libra, artikuj shkencorë

- Bačić, F., Bavcon. Ljubo, etj.-*Komentar Krivičnog Zakona Socialističke Federative Republike Jugosllave – Drugo Izdanje*, Beograd, 1982.
 Dervinja, F., "Psikologjia forenzike", Telegrafi, Prishtinë, 19 tetor, 2010.
 Halili, R. *Kriminologjia*, Prishtinë, 2011.
 Instituti i Kërkimeve Juridike dhe Shoqërore - Fakulteti Juridik, *Përmbledhje e Ligjeve penale*, Prishtinë, 1979.
 Kecmanović, D. *Psihijatrija*, Beograd-Zagreb, 1989.
 Lazarevic, L., Vučković Dr. B., Vučković Dr. V., *Komentar - Krivičnog Zakonik Crne Gore – Drugo izmijenjo I dopunjeno izdanje*, Cetinje, 2007.
 Muçi, Sh. *E drejta penale*, Tiranë, 2007.
 Osmani, A. *Kodi Penal i Republikës së Maqedonisë*, Shkup, 2010.
 Sahiti, E. *E drejta e procedurës penale*, Prishtinë, 2005.
 Sahiti, E. *Psikologjia Gjyqësore*, Prishtinë, 2007.
 Salihu, I. *E drejta penale - Pjesa e përgjithshme*, Prishtinë, 1995.